

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

AREAS OF INNOVATIVE MARKETING STRATEGIES ENVIRONMENTAL IN AGRICULTURAL PRODUCTION

У статті визначенні основні організаційно-економічні напрями розвитку стратегії екологічного маркетингу як інноваційної стратегії аграрного виробництва, встановлена роль держави, її завдання та заходи на регіональному і місцевому рівнях в питаннях екологічної політики на основі принципів соціально-економічно-екологічної взаємодії суспільства з навколишнім середовищем.

Ключові слова: екологічний маркетинг, інноваційний розвиток, аграрне виробництво, екологічна політика, організаційно-економічні напрями.

В статье определены основных организационно-экономических направления развития стратегии экологического маркетинга как инновационной стратегии аграрного производства, установлена роль государства, его задачи и мероприятия на региональном и местном уровнях

в вопросах экологической политики на основе принципов социально-экономико-экологического взаимодействия общества с окружающей средой.

Ключевые слова: экологический маркетинг, инновационное развитие, аграрное производство, экологическая политика, организационно-экономические направления.

In the article, major organizational and economic direction of environmental marketing strategies as innovative agricultural production strategies established role of the state, its objectives and activities at regional and local levels in matters of environmental policy on the basis of socio-economic and environmental public interaction with the environment.

Key words: ecological marketing, innovative development, agricultural production, environmental policy, organizational and economic trends.

УДК 339.138

Багорка М.О.

к.с.-г.н., доцент кафедри маркетингу
Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

Постановка проблеми. Одним із найважливіших стратегічних завдань аграрної політики України є поступовий перехід аграрного виробництва на екологобезпечний розвиток, забезпечення конкурентоздатності галузі. Основні стратегічні напрями організації виробничих відносин в аграрній галузі мають базуватися на раціональному використанні природних ресурсів і формуванні системи управління відносинами у виробництві.

Стан аграрних товаровиробників ускладнюється тим, що зараз в Україні відсутня не лише системність, а й комплексність аграрної політики, практично не застосовуються економічні методи управління та стимулювання.

На сьогоднішній день вже сформовані політичні, економічні і соціальні умови для розвитку екологічно спрямованих інновацій в аграрному виробництві. Але для того щоб скористатися цими передумовами слід запровадити систему еколого-економічного управління, яка розглядається як складова частина, що враховує та реалізує цілі охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування [1, с. 139-141].

Проблеми економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності аграрної галузі можуть бути вирішені за допомогою ефективних стратегій і механізмів інноваційного розвитку. Саме такою інноваційною стратегією має стати маркетингова

стратегія екологізації аграрного виробництва, яка забезпечить високу якість життя, національну безпеку, охорону довкілля та високий технічний рівень аграрного виробництва в Україні. Мова йде не просто про одноразове використання нововведень для досягнення миттєвих переваг, але про неперервний детально спланований стратегічний інноваційний розвиток, який формує методи та засоби управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування економічного механізму екологічного регулювання аграрного виробництва та природоохоронної діяльності, присвятили свої дослідження І.С. Воронецька, Л.Г. Мельник, О.В. Прокопенко, Л.А. Хромушина, О.І. Шкуратов та інші вчені. Економічні підходи щодо вдосконалення механізму виробництва і споживання екологічно безпечної продукції розглядаються також у працях С.М. Ілляшенко, Є.В. Мішеніна, В.В. Писаренка, та ін.

Однак численні наукові публікації, присвячені вивченню проблеми екологічного маркетингу в аграрному виробництві засвідчили, що вона все ще залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Отже, виникає необхідність у поглибленні теоретичних досліджень і методичних розробок, пов'язаних з формуванням стратегії екологічного маркетингу як

складової еколого-економічного механізму управління аграрним виробництвом.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є визначення основних організаційно-економічних напрямів розвитку стратегії екологічного маркетингу як інноваційної в аграрному виробництві, встановлення ролі держави, її завдання та заходи на регіональному і місцевому рівнях в питаннях екологізації аграрного виробництва на основі принципів соціально-економічно-екологічної взаємодії суспільства з навколишнім середовищем.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день перехід до нових систем господарювання в аграрній галузі – це складний процес розробки нової стратегії інноваційної стратегії розвитку, який відбувається паралельно з діючими стратегіями.

Інноваційна модель розвитку сільського господарства ставить за мету підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств у виробничій та збутово-маркетинговій сферах за рахунок впровадження новітніх технологій, видів продукції та методів управління [2, с. 278-280].

В аграрному виробництві маркетингова стратегія є найважливішою функціональною стратегією, ланцюгом, який об'єднує галузь із зовнішнім середовищем і розглядає функцію маркетингу як фундаментальну основу його діяльності.

Істотне значення для ефективного запровадження маркетингу в аграрному виробництві має адаптація головних процесів маркетингу з урахуванням природоохоронних вимог. До таких складових належать стратегія маркетингу, планування маркетингу, формування бюджету маркетингу, розроблення екологічного товару тощо. Маркетингова стратегія повинна формуватися з точки зору її екологічної спрямованості, та визначити стратегічні орієнтири у всіх функціональних сферах агробізнесу [3, с. 279-281].

Передумовою реалізації стратегії екологічного маркетингу має бути формування екологічної свідомості у працівників підприємства на всіх рівнях.

Екологічна свідомість виявляється через сприйняття екологічної ситуації, розуміння цінності природи, схильності до активних чи пасивних дій на її захист. Сьогодні формування екологічної свідомості українських громадян напряму пов'язане з підвищенням рівня їх добробуту та духовного розвитку, адже коли задоволені певні матеріальні потреби людини і коли вона досягла певного духовного розвитку то вона може усвідомлювати себе як важливу частину природного середовища [4, с. 40-42].

Практичне вирішення проблеми формування екологічної свідомості може відбуватися в двох напрямках.

Перший напрям охоплює сприйняття і пропаганду сучасних ідей сталого та гармонійного співіснування людини з природою, поступову зміну відносин між людиною та довкіллям, формування нових потреб через екологічну освіту.

Другим напрямом є поступова економічна еволюція, зміст якої полягає в докорінних змінах структури національної економіки та соціальної сфери через відповідний економіко-фінансовий механізм.

Перехід до економіки, зорієнтованої на засади екологічно-збалансованого розвитку, вимагає зміни взаємовідносин людини з довкіллям. Зміна відносин між суспільством і навколишнім середовищем передбачає корегування свідомості людини, її психології, системи поглядів та поведінки стосовно середовища свого існування, що досягається через засвоєння екологічних норм і принципів та визнання необхідності вирішення екологічних проблем [1].

Нами виокремлено ряд принципів соціально-економічно-екологічної взаємодії суспільства з навколишнім середовищем (рис. 1).

На цій основі прогнозування соціально-економічного розвитку

Рис. 1. Основні складові соціально-еколого-економічної взаємодії суспільства з навколишнім середовищем

Джерело: власна розробка

держави, регіону, враховуючи вимоги екологічної безпеки при здійсненні структурної перебудови, дозволить максимально екологізувати аграрне виробництво, значно знизити антропогенний тиск на оточуюче природне середовище, зберегти й оздоровити його.

Крім цього, важливо створити організаційні передумови для реалізації еколого-орієнтованих стратегій маркетингу. Саме ефективне застосування екологічного маркетингу на аграрних підприємствах в поєднанні з іншими інструментами може забезпечити здійснення аграрної політики. Тому на макрорівні екологічний маркетинг у сільському господарстві може відігравати важливу роль як інструмент аграрної політики [5].

Державна політика щодо екологізації національної економіки має бути спрямована не тільки на вирішення глобальних екологічних проблем, а й на поточних проблемах стосовно переходу агропромислового комплексу держави до виробництва екологічно чистої продукції. До того ж вихідним моментом вибору еколого-економічного напрямку управління інноваційною діяльністю залишається перехід України на моделі інноваційного та екологічно збалансованого розвитку [6].

Держава повинна виконувати важливі функції стимулювання зростання сільськогосподарського виробництва, соціального захисту населення, підвищення якості життя. При цьому пріоритетна роль державного регулювання сільського господарства ні в якому разі не знижує значення ринкового саморегулювання. Механізми державної дії мають орієнтуватися на підтримку приватних ініціатив, спрямованих на освоєння нових технологій, що стимулюють інноваційну активність на селі.

Державна стратегія розвитку аграрного сектору України спрямована на формування ефективного

соціально спрямованого сектору економіки, здатного задовольнити потреби на внутрішньому ринку та забезпечити провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції; створення організаційно-економічних розвитку на основі єдності економічних, екологічних та соціальних інтересів. При цьому принцип єдності економічних, екологічних та соціальних цілей передбачає орієнтацію заходів державного регулювання на рішення економічних завдань з урахуванням моделі поведінки різних груп населення [7, с. 121-125].

Сьогодні державою повинні бути сформовані ряд заходів, які здатні змінити формат відносин між виробництвом та навколишнім природним середовищем у бік раціонального використання, відтворення агросистем. Необхідно на державному і регіональному рівнях реалізовувати заходи екологічної політики.

Головною метою цих заходів залишаються усунення негативних явищ, які зумовлюють виснаження природних ресурсів, і негативний вплив на економіку природокористування в галузях аграрного виробництва. Отож, проблема еколого-економічного управління набуває вагомості в екологічному, економічному і соціальному сенсі.

Ефективність державного регулювання сільського господарства в умовах ринку залежить від критеріїв, що формувались на протязі тривалого часу і які можна розподілити за їх пріоритетністю (таблиця 2).

Серед сучасних механізмів державного регулювання природокористування та охорони навколишнього середовища важливе місце відводиться ефективним системам контролю за якістю навколишнього середовища, в яких міститься достовірна інформація про зміни у довкіллі, що відбуваються під дією антропогенних факторів [8, с. 10-14].

Таблиця 1

Основні заходи екологічної політики в аграрному секторі економіки

Державний рівень	Регіональний рівень	Місцевий рівень
<ul style="list-style-type: none"> – Підготовка нормативно-правових документів, що регламентують поняття «екологічно чиста (безпечна) продукція». – Формування нормативно-правової бази, що регламентує функціонування ринку екологічно безпечної продукції. – Розробка системи національних стандартів в галузі екологізації сільського господарства, а також організація їх з системою міжнародних стандартів. – Стимулювати ведення ґрунтозахисного агровиробництва. – Встановити жорсткий контроль за дотриманням аграрними підприємствами сучасних екологічних норм. – Розробка економічного механізму стимулювання виробників екологічно безпечної продукції. – Відстоювати інтереси споживачів та гарантувати безпеку харчових продуктів. 	<ul style="list-style-type: none"> – Розробка цільових програм підтримки формування і розвитку сільського господарства, орієнтованої на виробництво екологічно безпечної продукції. – Проведення наукових досліджень з метою встановлення потенціалу галузі в регіоні; розширення інформаційного поля стосовно виробництва і споживання екологічно безпечної продукції. – Формування освітніх програм підготовки кадрів та підвищення кваліфікації фахівців в аграрній галузі. – Формування зональних агроєкокластерів. – Розвиток регіональних ринків екологічно безпечної продукції; участь у міжнародних і регіональних виставках та ярмарках 	<ul style="list-style-type: none"> – Вибір напрямку переходу до виробництва екологічно безпечної продукції з урахування наявних ресурсів підприємств та попиту на продукцію. – Відтворення земельних ресурсів, перехід до екологічного землеробства, відновлення родючості ґрунтів. – Проведення цінової політики обґрунтування ціни щодо реалізації екологічно безпечної продукції. – Входження підприємства в організацію зонального агроєкокластера; підготовка та підвищення кваліфікації кадрів; сертифікація системи виробництва екологічно безпечної продукції.

Критеріями економічного стимулювання власників землі та землекористувачів за раціональне використання та охорону земель на регіональному рівні є, насамперед, ефективність відтворення і підвищення родючості ґрунтів відносно їх базового рівня при одержанні угідь у власність чи користування. При цьому для визначення доцільності застосування заходів економічного стимулювання екологізації природокористування на місцевому рівні мають бути створені відповідні комісії [9, с. 30-33].

При виборі стратегії, орієнтованої на досягнення екологічної конкурентної переваги, необхідно оцінити можливість, зафіксувати певний сег-

мент ринку і домогтися конкурентних переваги на цьому конкретному сегменті.

Для ефективного функціонування еколого-економічного управління стратегічний підхід повинен поєднуватися з системою менеджменту навколишнього середовища. Якщо для стратегії відповідності достатньо традиційної системи менеджменту навколишнього середовища, орієнтованої на виконання вимог держави, то для досягнення конкурентної переваги та сталого розвитку необхідно перебудувати існуючу систему на базі міжнародних стандартів. Таким чином, для оптимізації стратегії розвитку підприємств рекомендований метод вибору еколого-

Таблиця 2

Критерії ефективного державного регулювання аграрного виробництва

Види критеріїв державного регулювання	Сутність та ознаки ефективності
Самозабезпеченість продуктами харчування	Коефіцієнт самозабезпеченості визначається як відношення сукупних обсягів внутрішнього виробництва продовольства до обсягів його внутрішнього споживання. Держава з метою підтримки суверенітету має знижувати залежність від імпортованих продуктів харчування, особливо це стосується тих продуктів, які можна виробити на її території
Тенденції пов'язані з рівнем доходів населення	Критерій враховує тенденцію зниження темпів зростання доходів аграрних підприємств відносно інших секторів економіки. Він є одним з критеріїв на користь підтримки сільськогосподарського виробництва з боку держави. Державне регулювання тут спрямовано на підтримку існуючого рівня цін.
Розвиток соціальної сфери	Враховує тенденцію зниження частки аграрного сектора в національних економіках розвинутих країн і зокрема України. Це проявляється у зникненні цілих сільських ландшафтів. Він є одним з критеріїв, що вказує на необхідність державної підтримки українського села, адже це дозволяє зберегти сільський уклад життя.
Екологічні критерії	Найважливіший критерій на користь державного втручання у розвиток аграрного виробництва. Фактори негативного впливу стають все більш помітними чинниками погіршення екологічної ситуації. Негативні зовнішні ефекти має регулювати держава.

Таблиця 3

Економічні методи управління аграрного виробництва

Економічне стимулювання	Економічні санкції
Надання пільгових коротко- і довготермінових позичок з метою реалізації проектів еколого-безпечних і економічно ефективних технологій	Впровадження системи відшкодування втрат пов'язаних зі шкідливим впливом на довкілля
Часткове або повне звільнення від податку на прибуток у випадку використання коштів на придбання екобезпечних основних засобів	Підвищення та диференціація ставок системи платежів за нераціональне природокористування, понадлімітне використання природних ресурсів, забруднення навколишнього природного середовища до економічно не вигідного рівня для суб'єктів аграрного господарювання
Пільгове оподаткування і кредитування аграрних підприємств з виробництва екологічно безпечної продукції та екологічно безпечного виробництва	Диференціація плати за землю в залежності від її бонітету
Екологічна адаптація податкової і цінової системи	Постійна оцінка якості ґрунту і продукції з метою стягнення відповідних штрафів за неналежне використання землі і неякісну продукцію виробництва
Стимулювання працівників підприємств з виробництва екологічно чистої продукції і дотримання вимог природоохоронного законодавства (родючості ґрунту, стандартів якості продукції, поліпшення екологічних параметрів)	Зіставлення факторів позитивної (прибуток від утилізації відходів, пільги на оподаткування, кредитні пільги; надбавки до ціни) та негативної мотивації (плата за наднормативне використання природних ресурсів; плата за наднормативне забруднення навколишнього середовища; плата за розміщення відходів; штрафи; додаткове оподаткування) виражені в екологічних витратах
Розробка можливих варіантів відшкодування збитків пов'язаних з недобором врожаю при виробництві екологічно безпечної продукції	

Джерело: розроблена автором на основі джерела [2]

економічної стратегії, який побудований на основі економічних критеріїв її оцінки [10, с. 114-119].

При аналізі економічних аспектів екологічної стратегії, орієнтованої на сталий розвиток, необхідно оцінити можливість використання поточної технології зниження впливу на навколишнє середовище в довгостроковому періоді.

Економічні методи управління при екологізації природокористування повинні передбачати створення таких економічних умов, які б стимулювали землекористувачів до досягнення кращих результатів у їх діяльності (таблиця 3).

Економічні інструменти включають заохочувальні важелі впливу: застосування пільгового оподаткування і кредитування, а також цінове стимулювання природоохоронної діяльності.

Екологічний інструмент управління передбачає проведення сертифікації і маркування екологічної продукції, яка доводить, що забезпечується відповідність ідентифікованого об'єкту конкретному нормативному документу. Процес сертифікації і стандартизації має бути проведений у відповідності з міжнародними стандартами адаптованими до умов України.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки.

Аграрна політика в Україні має будуватися відповідно до нових сучасних вимог, принципів, стандартів якості провідних економіко-екологічних та соціальних світових тенденцій і вимог. Важливим кроком на цьому шляху є розробка механізму еколого-економічного управління в аграрному виробництві. Важливою складовою такого механізму має стати екологічний маркетинг, який забезпечить адаптацію головних процесів маркетингового управління з урахуванням природоохоронних вимог, а також дозволить врахувати в процесі виробництва потребу людини в екологічній безпеці.

Таким чином можна виділити основні напрямками організаційно-економічного управління в аграрному виробництві, а саме:

- державою повинні бути сформовані ряд заходів, які здатні змінити формат відносин між виробництвом та навколишнім природним середовищем у бік раціонального використання, відтворення агросистем;

- на державному і регіональному рівнях необхідно реалізовувати заходи екологічної політики, основою яких процес впровадження і розвитку екологічно чистого виробництва, раціональне використання можливостей економіки держави, особливо її фінансових ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалів;

- необхідним є визначення суспільних пріоритетів з огляду на конкретну ситуацію в регіонах, згідно з якою планується усунення негативних явищ природокористування і перехід до екологічно чистого виробництва;

- важливим є поєднання державного впливу з ринковими формами управління, стимулювання

якісних змін шляхом пріоритетного фінансування, кредитування, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення, впровадження і розвитку екологічно чистого виробництва;

- проведення економіко-екологічного моніторингу процесу переходу до екологічно чистого виробництва при аналізі внутрішніх сильних і слабких сторін агровиробників;

- відслідковувати та враховувати зміни складу зовнішніх факторів та їх вплив на конкурентоспроможність продукції і підприємств аграрного сектору економіки, а саме деталізувати їх дію, чітко розділяти ринкові можливості і загрози.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сидорук Б.О. Обґрунтування комплексу складових в системі стимулювання екобезпечного аграрного виробництва / Б.О. Сидорук // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2013. – № 2. – С. 139–145.

2. Хромушина Л.А. Екологізація сільського господарства як основа еколого-економічної безпеки / Л.А. Хромушина // Вісник СНАУ. – 2008. – № 1. – С. 278–283. – (Серія «Фінанси та кредит»).

3. Бочко О.Ю. Сприйняття і реалізація концепцій маркетингу в аграрній сфері економіки / О.Ю. Бочко // Вісник Львівського державного аграрного університету. – 2007. – № 14. – С. 279–287. – (Серія: Економіка АПК).

4. Прокопенко О.В. Підходи до удосконалення економічного мотивування екологізації виробництва / О.В. Прокопенко // Вісник Сумського державного університету. – 2002. – № 7 (40). – С. 40-49.

5. Садеков А.А. Механізм еколого-економічного управління підприємством: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економічних наук / А.А. Садеков. – Донецьк, 2002. – 31 с.

6. Кипоренко В.В. Удосконалення еколого-економічного механізму розвитку органічного сільського господарства / В.В. Кипоренко / [Електроний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

7. Застрожнікова І. В. Шляхи удосконалення державного регулювання сільського господарства України / І.В. Застрожнікова // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. – 2013. – № 1. – С. 121-135.

8. Шкуратов О.І. Організаційно-правовий механізм забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного виробництва / О.І. Шкуратов // Агроекологічний журнал. – 2012. – № 1. – С. 10–14.

9. Трегобчук В.М. Еколого-економічні проблеми переведення АПК на модель сталого розвитку / В.М.Трегобчук // Вісник Сумського державного аграрного університету: спец. випуск «Екологічні проблеми виробництва та споживання екологічно чистої продукції». – 2000. – С. 30-33.

10. Мельник П.П. Концепції еколого-економічного управління в агроєкосистемі / П.П. Мельник, Т.М. Єгорова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.2. – С. 114–119.